

I kuling fra Hals til Harboøre

Et studie af regional identitet i Vestjylland

Ellen Damgaard

Fortid og Nutid, december 2002, s. 251-277

Den vestjyske identitet har sin baggrund i et særligt bebyggelsesmønster og den erhvervsstruktur, der har præget Vestjylland gennem flere hundrede år. Den er blevet forstærket i 1800- og 1900-tallets kamp mellem centralmagten og regionen, særlig omkring infrastrukturen. De store naturfredninger og udlægning af fuglereservater ved de vestjyske fjorde i 1980'erne og 1990'erne har yderligere bidraget til at skærpe konflikten mellem »øst« og »vest«. Artiklen er en midtvejsrapport fra en etnologisk undersøgelse af begreberne »vestjysk særpræg og vestjyske værdier«, således som disse kommer til udtryk omkring år 2000 i den regionale selvopfattelse, i medierne og i det politiske liv, i billedkunst, digtning og lokal sang og musik, og i kampen om naturen.

Ellen Damgaard, f. 1944, mag.art., museumsinspektør og leder af Lemvig Museum siden 1972. Har arbejdet med den vestjyske selvstændighedskultur og med forholdet mellem by-opland og egn-omverden, herunder forbindelserne mellem Vestjylland og landene omkring Nordsøen.

Hver dag, når jeg kommer hjem fra arbejde, læser jeg den lokale avis. Den hedder *Lemvig Folkeblad* og er en lokal udgave af en regional avis ved navn *Ringkøbing Amts Dagblad*. I avisen finder jeg stof fra et område, der strækker sig fra Limfjorden i nord til lidt syd for Skjern Å i en bræmme på omkring 35-45 kilometer ind i land fra den jyske vestkyst. Det er det område, som de fleste nok tænker på, når man taler om Vestjylland.

»En ægte vestjyde«
– hvad er det?

Man behøver ikke at læse længe, før man falder over noget, der forholder sig til det at være vestjyde. På sportsiden bliver en ung nyudnævnt fodboldspiller spurgt, hvad han syntes om, at et oprørt publikum smed øl på

ham efter hans første kamp i superligaen i Danmarks førende sportsanlæg, Parken i København. Han svarer: »Jeg er vestjyde, jeg lader mig ikke sådan vælte omkuld«. Under en konflikt mellem SiD, Danmarks enerådende specialarbejderforbund, og Kristelig Fagbevægelse på en maskinstation på Lemvigegnen siger borgmesteren i Lemvig: »Det er ingen særlig vestjysk måde at løse problemerne på«. Og under valgkampen til amtsrådsvalget i efteråret 2001 var der læserbreve, der anbefalede at stemme på: »Harry – en ægte vestjyde«. Siden 1999 har jeg klippet den slags ud, og det er vokset til en betragtelig stak på et par år. Avisens journalister er omhyggelige referenter af begivenheder i området, og de ved, at deres læsere vogter over dem og bliver sure, hvis noget er gengivet forkert. Det er således i meget høj grad folks egne udsagn og meninger, der

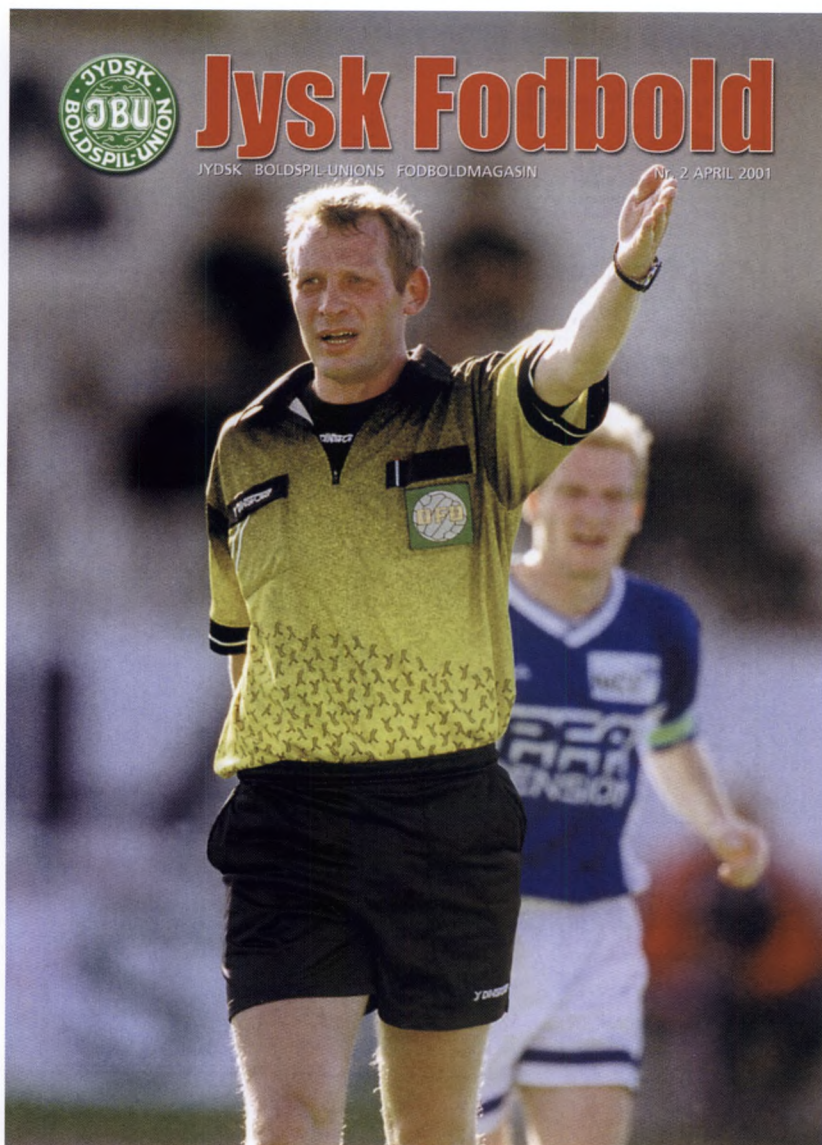

Fig. 1. En nutidig vestjyde på banen. Fodbolddommer Johnny Rønn fra Lemvig på forsiden af bladet »Jysk Fodbold« i april 2001. I en artikel om ham inde i bladet lyder det: »Vil man noget med sin dommerkarriere, så hører der en vis portion »her kommer jeg«-mentalitet, en god portion selvtillid og en egen stil med« (Foto: Per Kjærbye).

kommer til udtryk gennem avisen, og i mindre grad journalistens udlægninger og vurderinger af situationen. På den måde er den lokale og regionale avis et godt spejl af den vestjyske virkelighed i nutiden. Når man læser den, kan man ikke undgå at begynde at fundere over »det vestjyske særpræg«. Er det noget man kan beskrive og forklare?

I Lemvig Museums skuffer lå allerede en række beskrivelser af Vestjyl-

land og vestjyderne – de såkaldte præsteindberetninger fra 1760'erne, landøkonomiske redegørelser fra 1790'erne og 1830'erne, topografiske skildringer fra omkring 1900. Alle med et påfaldende overensstemmende repertoire af tilskrevne karakteregenskaber hos vestjyder, uden at noget tyder på, at forfatterne har skrevet af efter hinanden. Desuden har de haft meget forskellige formål med deres beskrivelser. Nogle var præster med den opgave

at give en nøgternt registrerende skildring af deres sogns topografi og erhvervsliv, andre var landøkonomer, der udgav rapporter om landbrugets og det øvrige næringslivs tilstand, og andre igen var bl.a. en læge, der ønskede at vise, at der var sammenhæng mellem befolkningens livsvilkår og dens sundhedsstilstand. I deres sammenhæng var beskrivelsen af den vestjyske befolknings karaktertræk blot en biting. Men i følge disse meget forskellige forfatteres samstemmende beskrivelser var 1700- og 1800-tallets vestjyder velvoksne og hårdføre, arbejdsomme, handelslystne, opsatte på at rejse ud for at tjene penge, gæstfri, venlige over for fremmede og temmelig utilbøjelige til at rette sig efter myndigheder og overordnede.

Man kan synes, at tiden er løbet fra den slags stereotyper. Man kan også være tilbøjelig til at tro, at regionale særpræg var noget der endegyldigt forsvandt med 1900-tallets samfundsudvikling. Ikke desto mindre dukkede begreberne »vestjysk særpræg« og »vestjyske værdier« op i moderne layout i et lille hefte, hvor Ringkjøbing Amtsråd beskrev sine kulturpolitiske sigtelinier i foråret 1999. Her kunne man læse, at politikerne ville basere den regionale kulturpolitik på vestjysk særpræg og vestjyske værdier. Vi ringede og spurgte, hvad de mente med det. Kontorchefen på kulturforvaltningen svarede, at efter hans mening var det særligt vestjyske en stædig initiativrigdom, på én gang robust tilbageholdende og samtidig meget modig. Hans opfattelse var funderet i det daglige arbejde som leder af en amtslig forvaltning, hvor han ofte havde erfaret, at nye initiativer uforudsigeligt havde udviklet sig af et tilsyneladende meget roligt arbejdsende foreningsliv.

Efter dette svar ringede vi rundt til samtlige amtslige kulturforvaltninger i Danmark for at stille dem spørgsmålet, om de ville basere deres kulturpo-

litik på regionale særpræg og værdier, og om noget sådant fandtes i deres region. Det mønster, som denne hastige journalistiske rundspørge gav, var tankevækkende. Uanset om man politisk ville bruge netop dette som grundlag for sin kulturpolitik, så vedkendte man sig at der var et eller andet regionalt særpræg i amterne mod nord, vest og syd i Jylland, på Fyn og i amterne mod vest og syd på Sjælland samt på Bornholm. Flere steder kom det frem, at de nuværende amtsgrænser – der stammer fra en reform i 1970 – i mange tilfælde ikke følger »sindelagsgrænser«, som det blev formuleret af en amtslig kontorchef, og at dette giver anledning til konflikter. Gamle amter, der blev lagt sammen i 1970, bliver ved med at have hver sit særpræg, og det blev også fremhævet, at ældgamle landskabsskel stadig spiller en rolle – Åmosen på Vestsjælland, Rold Skov og Vildmosen i Nordjylland eller Den jyske Højderyg ned gennem Midtjylland. Landskabshindringer som man ville have troet for længst var overvundet af gode veje, biler, telefon og it-forbindelser. I de udpræget østjyske amter vedkendte man sig ingen regionale særpræg, men på kulturforvaltningerne havde man klare forestillinger om, at det nok forholdt sig anderledes med vestjyder, sønderjyder og vendelboer, og man kunne også udpege træk, som udenforstående opfattede som karakteristiske – var det f.eks. ikke noget med at vestjyder har det med ikke at overholde fartbegrænsninger? Og noget med trailere og sort økonomi? Kun i Københavns Amt havde man en klar forestilling om, at Danmark er et lille land med en udviklet infrastruktur og stor mobilitet – og dermed homogent. Når man gengiver dette udsagn ved et foredrag i Vestjylland, bliver der almindelig munterhed. Københavnerne er tåbelige!

Denne rundspørge gav altså et fingerpeg om, at begrebet regional identi-

tet er noget, der giver mening i visse dele af landet, men ikke i andre. Det rejser spørgsmål om forholdet mellem hovedstad og provins, mellem by og land, mellem antallet af højtuddannede i forhold til lavtuddannede i regionen osv. Temaer som magtfordeling, geografi, befolkningssammensætning, sociale strukturer må altså sættes op mod de kulturelle udtryk, hvis man skal studere dette emne.

På opdagelsesrejse

Inspireret af de tankevækkende udsagn fra meget forskellige kilder besluttede Lemvig Museum at lave en etnologisk undersøgelse med overskriften »Vestjysk særpræg og vestjyske værdier«, en formulering som var hentet direkte fra amtsrådets hefte om kulturpolitikken. Vi havde allerede en del historisk kildemateriale og tidligere undersøgelser, som kunne inddrages, og lagde derfor hovedvægten i den nye undersøgelse på nutiden. Af praktiske og økonomiske grunde blev vi nødt til at koncentrere undersøgelsen til forholdene på Lemvigegnen, det nordvestlige hjørne af Ringkøbing Amt. En række sonderinger i den øvrige del af Vestjylland både i det historiske og det nutidige kildemateriale giver dog grund til at tro, at undersøgelsens resultater er dækkende for regionen.

Formålet med undersøgelsen er at afdække, om der findes en »vestjysk identitet« i nutiden, hvordan og i hvilke sammenhænge en sådan kommer til udtryk, hvordan den er opstået og har udviklet sig gennem tiden, og hvad der holder den i live. Vi har planer om en række uddybende undersøgelser, blandt andet af forholdet mellem »indfødte« og tilflyttere, samt en landsdækkende perspektivering af undersøgelsen med henblik på en sammenligning af forskellige regioner i

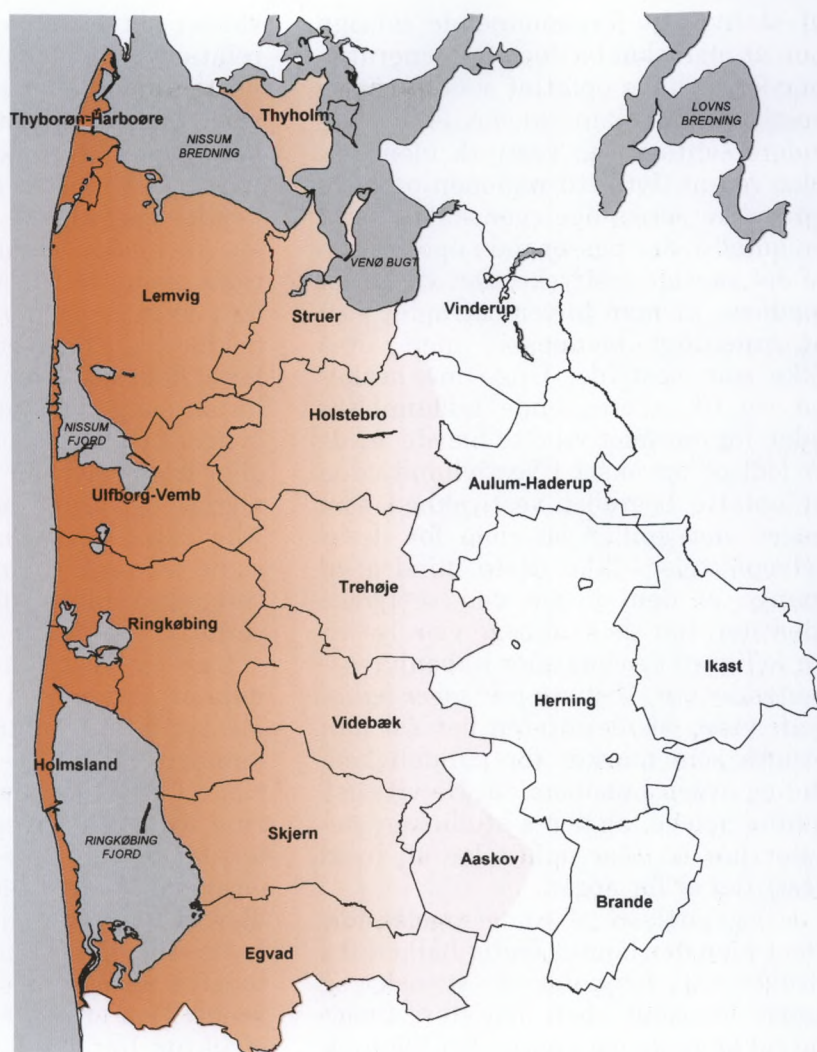
Danmark med og uden markant regionalt særpræg. Nærværende artikel er således en midtvejsrapport med en gennemgang af udvalgte temaer, som indtil nu har været genstand for undersøgelse.

Fagligt ligger udgangspunktet i en opfattelse af, at den regionale identitet ikke eksisterer som et fænomen i sig selv, men som noget folk giver udtryk for i en række sammenhænge – i formuleringen af modsætningen mellem »os« og »de andre«, i etableringen af en vestjysk »idealttype«, og i de »store fortællinger« som videregives fra fortiden eller skabes i det øjeblik en særlig begivenhed indtræffer.

Vi påbegyndte arbejdet i sommeren 1999 med en spørgeskemaundersøgelse med titlen »Vestjysk særpræg og vestjyske værdier«. Spørgelisten blev udformet som midteropslaget i den lokale gratis ugeavis og dermed husstandsomdelt i Lemvig og Thyborøn-Harboøre Kommuner. Den rummede en lang række spørgsmål, som lagde op til kvalitative svar. Vi fik omkring 250 besvarelser, mange af dem med grundige og gennemtænkte svar og beskrivelser.

Med udgangspunkt i spørgeskema-besvarelserne tog museet en række temaer op til undersøgelse. Indtil nu er der blevet lavet en række generelle interviews med nøglepersoner med henblik på en uddybning af emner i spørgeskemaundersøgelsen. I 2000 er der lavet undersøgelser af emnet lokal sang og musik, både af den åndelige sang, som den dyrkes ved møder i missionshuset og kirken, og af den verdslige sang og musik, bl.a. i forbindelse med den lokale rockfestival Haze over Haarum på Harboøre. I vinteren 2000-2001 lå hovedvægten på lokal revy og dilettant. Og i 2001 har hovedtemaet været befolkningens forhold til naturen. Desuden er der løbende blevet samlet et bredspektret skriftligt materiale.

Fig. 2. Kort over Ringkøbing Amt. Hvis man spørger indbyggerne på Lemvigegnen om, hvad regionen Vestjylland omfatter, peger de typisk på de vestligste kommuner i amtet. Øst for Holstebro og ned mod Herningkanten bliver det hurtigt opfattet som Midtjylland. Mod nord går der en klar grænse ved Limfjorden mod Thyboerne, og sydpå skal man ikke langt sønden for Skjern Å, før svaret lyder, at her bor der også nogle herlige mennesker, men det er nu ikke rigtig Vestjylland.

I en sådan undersøgelse er det vigtigt at gøre sig klart, at Vestjylland ikke er et entydigt område med veldefinerede grænser. En formuleret vestjysk identitet eksisterer imidlertid som et markant islæt i et område, der kan afgrænses geografisk, selv om man ikke kan trække en veldefineret streg på landkortet mod andet end vest. Kærneområdet er kommunerne nærmest havet, Thyborøn-Harboøre, Lemvig, Ulfborg-Vemb, Ringkøbing, Holmsland, Skjern og Egvad. Gennem dette område løber en nord-sydgående grænse parallelt med Vestkysten, omkring 5-10 kilome-

ter inde i land. Det er et klassisk skel mellem fisker- og bondebefolkning, som spiller en rolle også i nutiden. Uden for kærneområdet bliver overgangen fra Vestjylland til Midtjylland flydende. Regionen Vestjylland er således ikke identisk med den administrative enhed Ringkøbing Amt, men omfatter i denne sammenhæng kun den vestlige del i et område på cirka 35-45 kilometers bredde nærmest havet.

Opfattelsen af et vestjysk særpræg kommer tydeligt frem, når folk flytter til eller fra regionen. I det egentlige Vestjylland mødes man som tilflytter

af et hyppigt forekommende udsagn om, at man skal bo der i tre generationer for at blive opfattet som en rigtig vestjyde. Man kan således ikke uden videre »antage« en vestjysk identitet, blot ved at flytte til regionen og have en række personlige egenskaber samt en adfærd, der passer ind i opfattelsen af det særligt vestjyske. Det vil højst medføre, at man bliver betragtet som et ordentligt menneske, men altså ikke som vestjyde. Unge mennesker på vej til videregående uddannelser uden for området vil ofte hævde, at de er født og opvokset i Vestjylland uden at opfatte begrebet vestjyskhed som noget, der spiller en rolle for deres selvopfattelse. Ikke desto mindre vil mange af dem bruge den vestjyske identitet, når de skal søge værelse eller lejlighed i Århus eller København – annoncer om »*Vestjysk par søger lejlighed*« viser, at identiteten bevidst kan bruges som markør for pålidelighed, flid og orden i økonomien. De vil også kunne opleve, at deres studiekammerater har en klar opfattelse af, hvad vestjyder er for nogen.

I begyndelsen af undersøgelsesforløbet blev der hentet faglig ballast fra studier af henholdsvis svensk og dansk identitet, men den store inspiration kom, da jeg i december 2000 fik kendskab til den svenske etnolog Carina Kullgrens afhandling »Ack Värmland. Regionalitet i diskurs och praktik«. Denne undersøgelse tager udgangspunkt i et konkret landskab med en tydelig regional identitet. Det var præcis samme type undersøgelse, som jeg selv var i gang med – med anvendelse af nogenlunde samme brede spektrum af kilder og et begrebsapparat, som også havde ligget i mit baghoved. Hun påpeger, at hverken regionen eller regional identitet findes ved siden af eller uafhængigt af de mennesker, som bor der, men derimod i de »fortællinger«, hvori vi formulerer, forstår og formidler erfaringer og kund-

skaber om os selv og andre, om vores relationer og den verden vi lever i. Fortællingen eller »det narrative« bliver således en central term. Det var netop den fortolkningsramme, der havde fået museet til at se på sit velkendte geografiske arbejdsområde på en ny måde. Hvad er det, der hele tiden kommer til udtryk i daglig tale og i avisens mødereferater? Hvad er det for nogle begivenheder, som alle føler et fællesskab omkring? Hvad handler de sange om, som man hele tiden synger? Hvad er det man kæmper for eller imod? Hvorfor er lige netop dette vigtigt og noget andet uvæsentligt? Alle disse »fortællinger« har et budskab, som gør at man kan forstå sig selv og sin plads i forhold til omgivelserne.

Ligesom Vestjylland er Värmland en udkantsregion med mange af de samme konflikter omkring infrastruktur, kampen om naturen og marginalisering i forhold til hovedstaden; som Carina Kullgren påpeger, er dette imidlertid i sig selv ikke nok til at etablere en regional identitet. I begge områder blev et særligt regionalt præg tidligt beskrevet og opfattes stadig både set indefra og udefra som noget eksisterende. Den grundlæggende samfundsstruktur har imidlertid været meget forskellig og har fremelsket to væsensforskellige regionale særpræg. Det värmlandske »*brukssamhälle*« var på samme tid en stærk magtstruktur med en hierakisk orden og et kollektivt system med stor solidaritet – og dermed i diametral modsætning til forholdene i Vestjylland, som det senere vil fremgå. Den fremtrædende regionale identitet i henholdsvis Värmland og Vestjylland befinder sig da også i hver sin ende af spektret. Den värmlandske identitet beskrives som en dobbeltnatur, et »*evakueringsberedskab*« med omstillingsevne og fantasi og en ubesværet vekslen mellem flere positioneringer – värmlændinge er ar-

Fig. 3. I træske og forklæde, gammel diplomatfrakke og bowler, med stok og sikkert en velspækket tegnebog i lommen. Manden hedder David Byskov Ovesen. Han ejede proprietærgården Sodborg lige syd for Lemvig i 1890'erne og kan stå som idealtypen på en rigtig gammeldags vestjyde (Foto på Lemvig Museum).

bejdsomme men letsindigt hengivne til fest, dans og musik, pålidelige men så fantasifulde at grænsen mellem sandt og usandt bliver mindre væsentlig, lidt godtroende og derfor ofte med på noget nyt, men med ringe tålmodighed når det kommer til en helhjertet og vedvarende indsats. Der er ingen tvivl om, at »en rigtig värmlænding« ville finde sig meget dårligt blandt vestjyder, og omvendt.

»De ædle vilde« – et historisk tilbageblik

Når jyderne i gamle beskrivelser – og vestjyderne i særdeleshed – bliver sammenlignet med befolkningen i andre landsdele som Fyn, Sjælland eller Lolland-Falster, er jyderne altid klart de prægtigste. I værket *Danske Atlas*, der udkom i 1760'erne, står der således om jyderne, at de var friske og hårdføre, store og anseelige, fik god

føde og kunne udholde strengt arbejde. De var oplagte til at handle og rejste gerne ud for at tjene penge og lære noget, både til København, til Holsten og til Holland. De var tro og redelige og meget venlige mod fremmede. I samme værk står der om bønderne på Sjælland, at de var modløse og ulystige til deres gerning, holdt fast i det gamle og ikke var nær så opfindsomme og kløgtige som folk andre steder, de var ugæstfri og havde på ingen måde lyst til at rejse nogen steder hen for at forandre deres stand og levemåde. Om fynboerne hedder det, at de var stræbsomme og arbejdsomme, tro og ærbødige mod øvrigheden, og de gjorde deres gerning med lyst og munterhed, hvis de blev vel mødt og opmuntret. Hvis ikke, så lod de snart hænderne synke. På Lolland levede bønderne godt, holdt mange gilder og drak umådelige mængder brændevin. Forfatteren konkluderede, at de jyske bønder var i bedre stand og af en flittigere og dygtigere art og natur end visse andre provinseres bønder. F.eks. gjorde de jyske bønder ikke nær så mange købstadsrejser som de sjællandske og drak sig mindre fulde, men tog straks af byen, når de havde solgt og købt deres varer. Som forklaring anfører forfatteren, at de jyske bønder fra de ældste tider havde levet i større frihed end de fleste andre bønder.

Beskrivelserne i *Danske Atlas* var baseret på indberetninger fra landets præster og blev sammenfattet af amtmand Hans de Hofman i Kolding. Han var optaget af den såkaldte goticisme og opfattede Jylland som det egentlige hjemsted for fortidens heroiske stammer. Således blev jyden i løbet af 1700-tallet i stadig højere grad opfattet som »den ædle vilde«, som ved sin frihed, selvstændighed og handlekraft kunne tjene som et forbillede i den århundrede lange omdannelsesproces i det danske samfund, der fandt sted fra landboreformernes første årtier i

midten af 1700-tallet til de store omlægninger af næringslovene i 1850'erne.

Karakteristikken kan forfølges op i tid. I 1833 skrev landøkonomen J.C. Hald således om almuen i Vestjylland, at det var et godmodigt, nøjsomt, flittigt og hårdført folkefærd, og i disse egenskaber overgik befolkningen ikke bare jyderne i øvrigt, men hele nationen. De havde i særdeles grad anlæg for kreaturhandel, som kunne lede til velstand, når den blev drevet med fornøden kraft og kyndighed. Og her havde vestjyderne en fortrinlig evne til med stor sikkerhed på forhånd at beregne tab og fordele, således at de kunne undgå det første og opnå det sidste. På grunden af handelsånden var de da også langt bedre end bønder andre steder først og fremmest til hovedregning, men også til at læse og skrive.

Og i 1908 skrev læge A.N. Andersen således om befolkningen på Lemvigeggen, at den i sin helhed må betragtes som et dygtigt, stræbsomt og ret velslående folk. Han nævner også den vestjyske gæstfrihed som et karaktermærke, måske udsprunget i fortiden, da fremmede var en kærkommen anledning til at høre nyt. Et andet væsentligt træk er en forsigtig, betænksom og mistænksom karakter, som han kobler sammen med vestjydernes handelstalent; frygten for at blive taget ved næsen har nemlig udviklet evnen til refleksion og skarpsindighed. Endelig kommer forsigtigheden eller mistænksomheden frem på en måde, som enhver nutidig vestjyde vil nikke genkendende til. Den er nemlig stadig et markant træk både i det politiske liv, i erhvervslivet, socialt og kulturelt. Andersen skriver således: »Befolkningen har ikke været uimodtagelig for nye Tanker, tværtimod har saadanne tidlig fundet Ørenlyd, men deres Forsigtighed, parret med nogen Mistænksomhed, har bevirket, at man ikke let-sindig er gaaet ind paa Eksperimenter,

men først efter nøje Overvejelse, og efter en bestemt Plan har søgt at realisere de nye Tanker. Udviklingen er derfor gaaet jævnt og støt fremad uden de mange Skuffelser, som ellers aldrig undgaas, selv ved de allerbedste Planer og Ideer, naar de straks føres ud i Livet uden at være affasset efter Egnens forhold«.

Disse positive forestillinger blandt 1700- og 1800-tallets forfattere var næppe noget den vestjyske befolkning, der primært bestod af bønder, vidste noget om. Det kan således ikke have påvirket deres selvopfattelse. Men mange vestjyder levede i en verden, der krævede og fremmede selvstændighed og handlekraft. I store dele af Vestjylland var der ingen landsbyer; dvs., at de fleste gårde allerede før landboreformerne i 1700-tallet lå for sig selv imellem deres agre og enge, som det hed. Og et dyrkningsfællesskab som det østdanske kendte man bl.a. på Lemvigegnen kun i enkelttilfælde, hvor to eller tre gårde kunne have jordstykkerne liggende mellem hinanden. Dette på landsplan atypiske fænomen er ofte blevet forklaret af historikere som et tilbagestående træk eller en tilpasning til de dårlige sandjorder med spredte ressourcer. Den vestjyske enkeltgårdsbebyggelse er imidlertid mest udpræget på Lemvigegnen, hvor jorden særlig langs Limfjorden og havet er endog særdeles god. Her opdrættede bønderne i 1700- og 1800-tallet heste og stude til videre salg, og hertil var enkeltgårdssystemet med de sammenhængende markjorder og enge en funktionel ramme. De fleste bønder i Vestjylland var i 1700-tallet fæstebønder som bønderne i resten af landet, men der var langt imellem herregårdene, og mange bønder ydede ikke hoveri, men betalte deres afgifter i rede penge eller med kørsler. Disse vestjyder levede således i en decentral struktur uden stærkt hierarki og uden tvungent fællesskab, og her kunne det både lade sig gøre og be-

tale sig at arbejde for sin egen sag. Handelslivet gav muligheder for gevinst og tab, men også for sindigt at arbejde sig op ad en økonomisk og social rangstige. Den vestjyske samfundsstruktur fremmede således egenskaber som selvbevidsthed og selvstændighed. Den typiske vestjyder var individualist, som den selvvironisk lune talemåde siger: »Først mig selv, og så mig selv, og så min nabo, og så mig selv igen«.

Dette personlighedspræg blev yderligere styrket i løbet af 1800-tallet under opbygningen af nationalstaten, hvor jyske politikere først gennem Stænderforsamlingen i Viborg (1834-1849) og siden gennem Folketing og Landsting vedholdende arbejdede for at hævde Jyllands ret til del i udviklingen bl.a. af infrastrukturen. Det var en kamp, der udsprang af en regional selvbevidsthed og ønsket om selvbestemmelse. Det var ingen let kamp. I 1846 var der i det regionale politiske forum – Stænderforsamlingen i Viborg – flertal for en jysk længdebaneføring på Den jyske Højderyg, fra Limfjorden over Viborg og videre ned mod Rendsborg og Hamburg. Hovedsigtet var at få en direkte forbindelse mellem de jyske kreaturopdrættere og det tyske marked. Set fra København var det i dyb modstrid med »nationale interesser«, som det formuleres af historikeren Steen Bo Frandsen i hans disputats *Opdagelsen af Jylland*, og jernbanen blev lagt så tæt på de østjyske købstæder som muligt. Tankevækken- de nok gentog sagen sig i 1991, da Ringkjøbing Amtsråd og alle atten kommuner i amtet enedes om et forslag om motorvej fra Holstebro over Herning med tilslutning ved Kolding – så de store lastbiltræk med fisk og kød hurtigt kunne komme sydpå mod det europæiske marked. Også det stred tilsyneladende mod »nationale interesser«; i hvert fald er sagen foreløbig endt med en udbygning af et par mere

øst-vestgående vejstrækninger med retning mod Århus og Vejle – den nærmeste vej til København.

I hele den mellemliggende periode, bl.a. i 1800-tallets sidste halvdel, lagde vestjyske politikere næsten al deres arbejdskraft i anlæg og udbedring af havne, beskyttelse af indsejlinger, kystsikring og anlæg af jernbaner. Denne kamp mellem de jyske yderregioner og statsmagten – personificeret som København – har givet det jyske selvværd en ekstra dimension, nemlig følelsen af at være konstant forbigået, når statens midler deles ud. Det er en følelse, som Vestjylland deler med Nordjylland, Thy, Sydvestjylland og Sønderjylland. Om det er sandt, hvis man gør det op i kroner og ører, er underordnet; fornemmelsen er der konstant, og der skal ikke meget til, før det giver anledning til debatindlæg i pressen og polemik ved møder med deltagelse af repræsentanter for en statslig myndighed.

Et nutidigt portræt af en vestjyde

I håbet om at indkredse begrebet »en rigtig vestjyde« i nutiden lavede vi et rubrikskema i spørgeskemaundersøgelsen 1999 med en række egenskaber, der kunne markeres på en skala fra »er meget udpræget« til »passer slet ikke«. Folk har tydeligvis udfyldt skemaet efter nøjere overvejelse, og det gav da også markante udslag.

Et utvetydigt resultat af afkrydsningerne viste, at »en rigtig vestjyde« er venlig, gæstfri og hjælpsom, flittig og foretagsom, har talent for handel, er ærlig og sparsommelig og har humoristisk sans. Disse egenskaber er enten udprægede eller passer godt, og der er kun nogle ganske enkelte, der slet ikke synes det passer. Selvstændig, på én gang selvbevidst og beskedent, tålmodig, nysgerrig, samarbejds-

villig, målrettet, opfindsom, initiativrig og drilagtig er andre karakteristika, der afkrydses på en lang række skemaer som typisk vestjyske.

Egenskaberne *selvbevidst* og *beskeden* kan udmærket forenes. Det er jo ikke nødvendigt at gøre opmærksom på sig selv, hvis man selv ved, at man »er noget«. Jeg overhørte engang et replikskifte, der illustrerer emnet. Det var Lemvigegnens ubestridte kvægmatador, opdrætter og en stor handelsmand, der ud over at passe sin bedrift også var leder af egnens eksportmarked, Samlestalden i Lemvig. Han havde haft en del af sin notorisk flotte besætning med på Lemvig Dyrskue og vundet masser af præmier. En af de andre deltagere sagde til ham: »*Du får mange præmier, Jens*«. Og Jens Peter Siedelmann svarede beskedent: »*Jeg udstiller også meget*«.

Under rubrikken »passer delvis« er der påfaldende mange, der har sat kryds både ved »åben over for nyt« og »mistroisk over for fremmede«. At disse tilsyneladende modstridende egenskaber udmærket kan forenes fremgår af et udsagn fra en tilflytter: »*Som tilflytter mødes man med tilbageholdende imødekommenhed*«. At egenskaben »tavs« også kan angives som »passer delvis« – og i øvrigt lige så vel som »er meget udpræget« og »passer slet ikke« – er en jordnær iagttagelse af den særlige form for vestjysk tavshed. Vestjyder er i stand til at tie stille længe, hvis det ikke er nødvendigt at sige noget, eller hvis det er formålstjenligt ikke at sige for meget for hurtigt; til gengæld fejler snakketøjet ikke noget, når der er fest i et vestjysk forsamlingshus. I Andersens beskrivelse fra 1908 siges det, at »*Befolkningen er af en noget indesluttet Natur og ikke meget meddelsom*«.

Lidt langsom i vendingen, sparsommelighed der nærmer sig nærighed, nysgerrighed der kan være eller opfattes som sladderagtighed, lidt beregnende i sin tankemåde – det hører iføl-

Fig. 4. Travlhed på genbrugspladsen i Lemvig en forårslørdag. Byggeaffald og grene læsses af – og måske kan man finde lidt at tage med hjem inde i genbrugspladsens store hal, hvor man kan købe nyttige ting for en tyver. Traileren er en vigtig del af dagligdagen i et område, hvor folk bor spredt på gårde eller i eget hus (Foto: Lemvig Museum 1999).

ge svarene på skemaet også med i det vestjyske sindelag. Men en *doven* vestjyde er der næsten ingen, der vil være med til.

Når man serverer denne beskrivelse af både positive og negative sider ved det vestjyske særpræg ved et foredrag i Nordvestjylland, nikker folk og siger: »Du har fat i noget«. Det betyder på vestjysk, at det stemmer overens med folks egen opfattelse. Som det er fremgået ovenfor, stemmer det også godt overens med udsagnene i de historiske kilder, som folk i almindelighed ikke kender.

Flid og handelstalent

I de gamle beskrivelser nævnes vestjydernes flid og foretagsomhed som et gennemgående træk. Det kom nu også

frem som en nutidig selvopfattelse. Et markant udslag af den vestjyske flid og foretagsomhed finder man, hvis man analyserer fremvæksten af en række virksomheder i området. Her er forretningen *Damernes Magasin* i Lemvig et godt eksempel. Forretningen blev startet i 1959 af to søstre, Elly og Ingrid Bache Lauridsen, der stammede fra et beskedent hjem i den lille stationsby Klinkby vest for Lemvig. De to indehavere arbejdede hver dag i forretningen indtil de var oppe i firserne; de var velklædte og myndige og særdeles professionelle. Når de som ældre færdedes på årets store mode-messe i Bellacenteret i København, vakte de opsigt ved deres alder og elegance – og alle fabrikanten vidste, at de altid betalte kontant. Deres flid, deres handelstalent og sans for økonomi samt deres livslange forankring i tro-

en på Gud var legendarisk. I vinteren 2001-2002 skænkede de et kostbart klokkespil til Lemvig Kirke som et direkte aflæseligt udtryk for deres gudstro. Alle på egnen var henrykte, da der i 1988 blev lavet en TV-udsendelse om forretningen på Torvet i Lemvig. Der var næppe mange på Lemvigegnen, der ikke så udsendelsen, og den almindelige mening var, at det var en ægte vestjysk historie om stræbsomhed, virkelyst og selvstændighed – en historie, som »københavnerne« kunne have godt af at høre. De to søstre blev interviewet til den regionale afdeling af Danmarks Radio, og da de blev spurgt, hvad de havde følt, da de så TV-udsendelsen, svarede den ene: *»Jeg følte mig ydmyg«*. Der blev stille i mikrofonen, den spørgende journalist forstod tydeligvis ikke, hvad hun mente.

Historien om en virksomhed, hvor man begynder med talent og flid og de bare næver, er en klassiker i den vestjyske selvpoffattelse. Det er et udtryk for det seje træk, som doktor Andersen nævner i sin beskrivelse fra 1908. Det gælder i en række eksisterende mindre maskinfabrikker på Lemvigegnen, men også den verdenskendte vindmølleindustri Vestas i Lem ved Ringkøbing, at de alle er opstået ved en enkelt lokal mands indsats, en smed der i bogstavelig forstand er startet hjemme i udhuset eller garagen eller i en lille beskeden smedie. Det mest smigrende avisen kan skrive i en fødselsdagsomtale af en direktør fra denne type virksomheder er, at han stadig kan tage træskoene på og give en hånd med på værkstedsgulvet.

Nutidens foretagsomhed afspejles også i brugen af den uundværlige trailer. En ofte hørt fordom om jyder er, at det er folk, der kører rundt med trailere og laver sort arbejde. En landsdækkende undersøgelse, udført af Vejdirektoratet i 2001, viste da også den største trailerkoncentration pr. antal biler i Sydvest-, Vest- og Sønderjylland

– over 30 trailere pr. 100 biler mod 10 i hovedstadsområdet. I museets spørgeskemaundersøgelse spurgte vi, om folk havde en trailer eller kunne låne én, og om hvad de brugte den til.

Svarene viser, at traileren er næsten uundværlig i et område som det vestjyske med spredt bebyggelse, hvor de fleste mennesker bor i eget hus eller på en ejendom på landet. Folk sorterer deres affald og kører det om lørdagen ud på kommunens store genbrugsplads eller på én af de små genbrugspladser ude i sognene, man kører til byggemarkedet efter tømmer og plader, fliser og malerbøtter, man henter brænde i skoven, kører med hø til fårene, henter juletræer i én af spejderhytterne, kører med borde og stole til fester og sammenkomster – kort sagt lever et aktivt fritidsliv i et område med store afstande. En tilhører ved et foredrag referede, hvordan en tilflytter fra Sjælland havde sagt, at det havde slået ham, at der var en ekstra helligdag i Påsken i Vestjylland – udover Skærtorsdag og Langfredag var der *»Trailerlørdag«* – en dag hvor alle var i færd med at køre rundt med alt muligt. I et svar i spørgeskemaet skrives der meget rammende: *»Man kommer og skal låne naboens trailer, som imidlertid ikke er hjemme. De ved ikke helt, hvor den befinder sig, men det kan være A, der har lånt den, fordi han skulle hente noget brænde. Det kunne også være B, for han skulle vist på genbrugspladsen. Man tager bare traileren, hvis man har brug for den – her er en slags kollektiv ejendomsret«*.

Citatet viser i øvrigt, at der er mange trailerbrugere for hver trailer, og at den ovennævnte landsdækkende undersøgelse således langt fra spejler den faktiske brug af trailere.

Traileren har altså et praktisk formål, den kan lånes og lånes ud, den indgår i et netværk, hvor man hjælper hinanden i et tyndt befolkede område. At der så nok også foregår en del ven-

netjenester, som myndighederne menes burde beskattes, er et emne der er svært at få belyst i detaljer i et skema, der besvares med navns nævnelse. Med sin varierede brug er traileren således ikke et udtryk for en særlig jysk foretagsomhed, men snarere en løsning på en række praktiske problemer i områder med store afstande. Men det er karakteristisk, at resultaterne af Vejdirektoratets undersøgelse i medierne bruges som et udtryk for et generelt accepteret opfattelse af jysk særpræg, og også af mange vestjyder selv fortolkes sådan.

Den vestjyske selvfølelse

Det er karakteristisk, at mange af de træk, som vestjyder opfatter som »vestjyske«, også findes i andre samfund af samme karakter – både i Danmark og andre steder i verden. Det er træk som er karakteristiske for små samfund med et tætmasket socialt netværk, med en decentral bebyggelsesstruktur, en særlig erhvervsstruktur med mange mindre selvstændige enheder, og med afstand til storbyer. Overalt i den slags samfund vil man typisk finde ikke bare specielle ting som f.eks. trailere, men også egenskaber som venlighed, nysgerrighed, nærhed og omsorg, gæstfrihed, mistroiskhed over for fremmede og en evne til tavshed. Her forsvinder det specifikke mellem fingrene på én.

Men der er noget tilbage – og det er bl.a. det, som den nyudnævnte fodboldkommer udtrykte efter sin første kamp i Parken: *»Jeg er vestjyde, så jeg lader mig ikke sådan vælte omkuld«*. Det blev sagt i en situation, der er meget langt fra Vestjylland, og hvor den unge mand lige så godt kunne have sagt, at han var professionel eller stor og stærk. Men det han spontant og direkte i en presset situation gav udtryk for var den vestjyske selvfølelse. For at

indkredse denne egenskab kan man spørge sig selv: Findes denne selvfølelse i en så udpræget grad i andre dele af landet? Det vil kræve en landsdækkende undersøgelse, som endnu ikke har været mulig, men som et forsøg på at afdække vestjydernes opfattelse af sagen har jeg ved en række foredrag spurgt tilhørerne, om man efter deres mening kan sige:

»Jeg er sønderjyde, så jeg lader mig ikke sådan vælte omkuld«.

»Jeg er nordjyde (vendelbo, himmerlænding, thybo), så ...«

»Jeg er sjællænder, så ...«

»Jeg er fynbo, så ...«

»Jeg er lollik, så jeg lader mig ikke sådan vælte omkuld«.

Det utvetydige resultat af disse spørgsmål er, at tilhørerne nikker eftertænksomt ved de to første spørgsmål, derefter breder munterheden sig. At en sjællænder, fynbo eller lollik skulle kunne sige sådan om sig selv, lyder helt usandsynligt i en vestjydes ører. Desværre er det endnu ikke undersøgt, hvordan de pågældende befolkningsgrupper selv ville opfatte sagen.

Det at kende sit eget værd er en højt vurderet egenskab blandt vestjyder. Det har ikke noget at gøre med ens økonomiske eller sociale stade, det er en indre ro og styrke, der kommer af at der er sammenhæng mellem det man tænker, siger og gør. Det udspringer af en fornemmelse af at stå på sin egen jord for at bruge en metafor fra bondesamfundet. Følgende karakteristiske historie hørte jeg i 1980'erne, omkring 100 år efter at den var passeret. Den blev fortalt som én af de mange anekdoter, der er med til at opretholde og videregive en fælles opfattelse af det særligt vestjyske: *»Det var en proprietær fra én af de store gårde vest for Lemvig, han var ude at køre med sit hesteforspand. Dengang var der lige blevet anlagt jernbane, og da den store*

gårdmand nærmede sig jernbaneoverskæringen, kørte han direkte ud foran toget. Det nåede at holde, så der skete ikke noget. Men da han blev bebrejdet, at han ikke holdt tilbage for toget, svarede han: »De kunne vel se jeg kom!«. Her handler historien om en stor proprietær, men tilsvarende findes fra særdeles jævne befolkningslag.

Også nutidens mange lokale revyer bidrager til at etablere en fælles opfattelse af det særligt vestjyske. I Fjaltring Forsamlingshus blev der i marts 2000 sunget en vise med titlen »Vise med ulidelig selvros«. Visen begyndte med linierne: *»Her i Fjaltring og Trans går det faneme godt, vi er vidt berømt og det syn's jeg er flot«*, og fortsatte med en beskrivelse af, hvordan man ved eget initiativ havde skaffet sig både det ene og det andet, blandt andet ved selv at finansiere sagen. Som det lød i sangen: *»Hvis vi har et projekt og vi mangler lidt mønt, vi laver en fond, så vi kan få begyndt«*. Faktisk lykkedes det i dette tyndtbefolkede område, hvor der kun bor godt 300 mennesker, at få bygget et fint lille moderne vandrerhjem for midler fra et fælles vindmølleanlæg. Omkvædet på revyvisen lød: *»Når vi mangler noget vi ikke kan få, vi laver det selv, for hvad venter vi på. Vi har underskrevet en ny Jantelov. Vi tror på os selv. Det er faneme sjov«*.

Visen gjorde stor lykke blandt publikum, der blev bekræftet i, at det er godt at kende sit eget værd. Samtidig blev budskabet fremført i en så overdreven ubeskeden form, at den vestjyske beskedenhed ikke blev gået for nær.

At bestemme selv

Publikum i Fjaltring Forsamlingshus blev også bekræftet i en anden ting, nemlig at det er godt at bestemme selv. Det er en egenskab, som allerede

påpeges i beskrivelsen i *Danske Atlas*; her står der om jyderne: *»Ved hverken alt for streng eller alt for lemfældig Omgang ere de Jyske Bønder let at styre, men synes de, at de fornærmes, ere de hevn gierige og hastige, dog det varer ikke længe«*. Jyderne gav således udtryk for deres vrede, hvis de følte at hævdvundne rettigheder blev taget fra dem i modsætning til den sjællandske bonde, der *»synes mindre aabenhiertig, er huul og holder tilbage med sin Mee-ning«*. Også J.C. Hald havde en bemærkning at gøre om vestjydernes lyst til selv at bestemme. Han skrev: *»Formedelst deres Godmodighed er det let for deres Foresatte at komme tilrette med dem; kun naar deres Interesse kommer med i Spillet, hvor det gjelder om at lede dem til Overholdelse af givne Lovbestemmelser, kan der maaske stundom møde Undtagelser«*. Fra 1700-tallets slutning er der eksempler på, at fæstebønder på Lemvigegnen ikke blot vægrede sig ved at udføre arbejde, som de ikke plejede at gøre eller ikke havde lyst til, men også skrev til amtmanden og klagede over, at godsforvaltningen ikke overholdt de sidste nye forordninger. På den måde fik de ført krigen over i fjendens lejr og udsendt diskussionen af, hvad de faktisk var forpligtet til i henhold til deres fæstebreve. Ordet »procesbonde« er et velbekendt begreb i Vestjylland og betyder, at man står på sin ret, om det så er nok så lille en sag. Som en kommentar ved et foredrag fortalte en mand, at hans far altid havde sagt: *»Hvis du har ret, skal du aldrig give den fra dig«*. Man behøver bare at åbne dagens avis for at finde eksempler på, at vestjyder er særdeles fredsommelige, så længe de får lov til at gøre tingene som det passer dem, men at man kan stå stejlt på sin sag over for myndigheder og interesseorganisationer, der prøver at lægge hindringer i vejen. Det fik museet til at foretage en række re-cognoseringer langs fronten mellem

den vestjyske befolkning og de forskellige »fjender«, der meget ofte kommer »øst fra«, det vil sige repræsenterer staten eller noget landsdækkende.

Kampen om halmballerne

I efteråret 1998 udviklede der sig således en konflikt mellem SiD – Specialarbejderforbundet i Danmark – og Kristelig Fagbevægelse på Brørup Maskinstation i Bøvling syd for Lemvig. Ejeren af maskinstationen, Hans Chr. Jeppesen, var medlem af Kristelig Arbejdsgiverforening, og medarbejderne var dermed dækket af overenskomsten med Kristelig Fagforening. SiD havde indledt blokade mod virksomheden for at tvinge ejeren til at indgå overenskomst, således at de ansatte kunne blive medlemmer her. Da forbundet strammede grebet med trusler om yderligere blokader, var det at borgmesteren i Lemvig Kommune udtalte, at det var en meget lidt vestjysk måde at agere på. Til SiD's trusler svarede H.Chr. Jeppesen: *»Jeg ansætter folk, der selv kan tænke og tage beslutning om, hvor de vil være organiseret, og vi har medarbejdere, der har været hos os i 15-25 år, så det er altså ikke derfra, konflikten stammer«*. Blokaden betød bl.a., at maskinstationen i foråret 2000 ikke som sædvanlig kunne afsætte sine meget store mængder halm til Måbjerg Kraftvarmeværk uden for Holstebro. Der var lagt op til en optrapning af konflikten, men hvordan kunne maskinstationen agere på *»en vestjysk måde«*?

En række landmænd opfordrede H.Chr. Jeppesen til at holde halmudsalg, og det gjorde han så. Dagen oprandt, det var en lørdag i marts, og hvis man var kørt forbi ad landevejen, ville man næppe have observeret noget, der antydede at denne ganske almindeligt udseende maskinstation var rammen om en af de mest langvarige

konflikter, SiD har haft nogensinde. Der var stillet et par halmballer ud ved vejen med et skilt hvorpå der stod: *»Halmdag på Brørup Maskinstation«*. Inde på gårdspladsen og i den ryddede maskinhal var der vel jævnt hen i dagens løb 400-500 mand, der fredeligt gik rundt og snakkede, og ind imellem gik de over på kontoret og betalte for en halmballe, som de så kunne få hentet på et af lagrene og kørt hjem. Der var ingen brandtaler, ingen bannere, ingen der råbte højt. Men alligevel var der mange tegn, der viste sagens alvor. Dagen blev indledt med, at en kortège på 18-20 store røde traktorer kom kørende med blink på; de var kørt de godt fyrré kilometer fra Skave Maskinstation øst for Holstebro for at være med til at læsse halm. De kørte stille og roligt og med god afstand, og de fyldte godt på landevejen. Det var en kraftig tilkendegivelse af, at en af regionens største maskinstationer bakkede sagen op. Det fremgik også af »rygmærkerne« på de vindjakker, som mange af de tilstedeværende bar; her var en lang række maskinstationer fra hele Midt- og Vestjylland repræsenteret og markerede således diskret men umiskendeligt deres støtte.

I dagens løb blev halmballerne afsat trods blokaden, enkeltvis eller nogle stykker ad gangen. Det lå i luften, at en del muligvis ad omveje alligevel ville ende på det omstridte varmeværk. Af den regionale TV-avis om aftenen fremgik det, at Landbrugsrådets præsident, dvs. dansk landbrugs topmand, også havde købt en halmballe – et underfundigt men utvetydigt signal om, at landbrugserhvervet bakkede maskinstationen op. Kristelig Fagforbunds formand var tilstede og sagde til museet: *»Hvis SiD vil køre en sag, så har de valgt den forkerte sag, den forkerte egn og den forkerte mand«*.

Hvad er så det typisk vestjyske i maskinstationens måde at optrappe en konflikt på? Det primære er, at man

til det yderste fastholder det man står for. Herom siger H.Chr. Jeppesen selv: *»Jeg tror mange af os vestjyder er rimeligt sindige folk. Det kan også være at vi, nogen af os i hvert fald, tænker os om en ekstra gang, inden vi gør noget helt vildt. Og hvis der er noget, vi mener er rigtigt, så holder vi nok også på vores ret så længe vi mener, det er muligt«*. I selve kampen er evnen til strategisk tavshed eller måske blot lavmælted et godt redskab, der giver én tid til at overveje strategier og trække sagen ud, mens modparten forhåbentlig dummer sig i iveren. Sammen med lune er det et effektivt våben. Sagen endte med forlig, men maskinstationen har stadig overenskomst med Kristelig Arbejdsgiverforening. SiD's forsøg på at få foden inden for i det traditionelt meget liberale landbrugserhverv blev lokalt betragtet med stor modvilje. Sagen var ikke så meget en kamp mellem et tilhørsforhold til den ene eller anden fagforening som en kamp for retten til selv at bestemme. Faktisk var der lokale SiD-medlemmer, der tog parti for Brørup Maskinstation. Det fremgår således af et læserbrev fra et SiD-medlem i *Lemvig Folkeblad*, at der på et lukket orienteringsmøde, som SiD afholdt i Lemvig i marts 2000 om Brørup-sagen, havde været flere protester fra forsamlingen mod blokaden, men at formanden havde valgt at overhøre det.

Kampen om naturen

En anden frontzone finder man i »kampen om naturen«, et begreb der dækker de modstridende interesser i det åbne land mellem brugere af forskellig slags, myndigheder og interesseorganisationer. Denne kamp foregår landsdækkende, men er et meget markant islæt i tilværelsen langs den jyske vestkyst først og fremmest i den sønderjyske marsk og omkring de vestjyske

fjorde. Det er en kamp, som optager megen spalteplass i den lokale avis; der er jævnligt mødereferater, læserbreve og interviews, der tydeligt viser, at dette er en kamp, som mange i Vestjylland opfatter som specifik vestjysk. Også her handler det om kampen for at bestemme selv – *»her hos wos«*, som det siges, skal det være os, der bestemmer, ikke Miljøministeriet, ikke interesseorganisationer som Danmarks Naturfredningsforening eller Dansk Ornitologisk Forening. Det kontor under Miljøministeriet, der hedder Skov- og Naturstyrelsen, indtager en mellemposition. Der er generelt stor mistroiskhed over for folk, der kommer fra kontoret i København, mens Skov- og Naturstyrelsens repræsentanter i lokalområdet – skovrideren og hans folk i de vestjyske skovdistrikter – nyder tillid; de er en slags ambassadører, der gennem mange år har formået at formidle kontakt mellem »øst« og »vest«.

Museet har gennem de sidste år fulgt med i nogle markante sager, etablering af to jollehavne og af Foreningen Kyst, Land og Fjord, kampen mod skarven og slagsmålet om en vindmøllepark, som staten vil etablere ved Høvsøre i den nordlige del af Nissum Fjord. I foråret 2001 åbnede en lille jollevavn med plads til omkring 45 små fladbundede joller ved Harpøth Bæk i Nissum Fjord. Forkæmperen er en mand ved navn Aksel Hedevang, inseminør af profession, fritidsfisker og jæger. Undervejs i forløbet fortalte han selv om kampen for havnen således: Det begyndte med, at reservatet i Nissum Fjord blev udvidet, og fritidsfiskeri og jagt i området måtte flytte. *»Os vestjyder, vi synes jo, det er ligesom nogle privilegier, der er blevet taget fra os. Nu må vi bare ikke det mere, og det er vi jo lidt kede af«*. En del lagde deres joller for svaj omkring udløbet af Harpøth Bæk, og så kom de til at snakke om, at det ville være rart med en lille havn. Aksel Hedevang henvendte sig til det lokale statsskov-

Fig. 5. I foråret 2001 åbnede en nyanlagt jollehavn ved Harpøth Bæk i Nissum Fjord. Da gravemaskinen skulle tage det sidste nap, for at vandet kunne fylde det lille havnebassin, var det en stor dag for initiativtageren og forkæmperen for havnen, Aksel Hedevang. Her hilser han, iført camouflajakke og hvid kasket, velkommen til pressen, Lemvig Folkeblads redaktør Lars Kamstrup og fotograf Johan Gadegaard (Foto i Aksel Hedevangs arkiv).

distrikt, Klosterheden, og forelagde sagen, som efter nogle indledende øvelser fik opbakning. Men så begyndte det store papirslagsmål, først og fremmest med fjenderne i »øst«: »Så starter vi på det og skulle sende ansøgninger ind. Vi sendte ind til Skov- og Naturstyrelsen, og der fik vi så det svar, at hvis bare alle instanser ville sige ja til det, så ville de også sige ja. Så fik vi papirerne derinde fra den 25. maj sidste år [1999]. De lå derinde i et halvt år, og vi rykkede for dem, men der er jo så mange kontorer, der skulle se dem«.

Aksel Hedevang forfulgte energisk sin sag videre gennem amt og kommune, Farvandsdirektoret, Fiskeridirektoratet og Kystinspektoret: »Det var første omgang. Så skulle vi gennem Friluftsrådet og gennem Danmarks Naturfredningsforening både her ogovre i København. Og så skulle vi gen-

nem Dansk Ornitologisk Forening. Og den sidste dag, der var klagefrist, der sendte ornitologerne en klage ind. Det var den 2. april. Vi snakkede så med de her ornitologer. Hvorfor klager I? – Jamen, vi har ikke noget mod havnen. Det er bare et princip vi har! Jeg siger så: I kan da ikke klage bare af princip. I må da have en begrundelse? Men det havde de ikke. De syntes bare ikke, at der skulle være en havn der (...) Så havde vi ellers fjernsynet og borgmesteren fra Lemvig hernede. Han skrev et brev til dem og skældte dem ud. Så fik vi brev fra Naturklagenævnet – det fik vi sidste lørdag – at de havde afvist klagen. Så skulle den være hjemme (...) Det der med den havn. Det er også et stykke vestjysk kultur, som vi nødig skulle miste«.

Harpøth Jollehavn blev åbnet lørdag den 2. juni 2001 med en lille fest,

hvor skovrider Thomas Borup Svendsen fra Klosterheden Statsskovdistrikt klippede en rød snor over, sidende i Aksel Hedevangs jolle. Både skovrideren og Aksel holdt tale, og det indgik i begges taler, at der her var tale om et ægte vestjysk særpræg, som det havde været værd at kæmpe for. Det handler således ikke bare om at skabe plads og rammer, så man kan komme til at fiske og gå på jagt. Det store og ofte årelange arbejde med at etablere en lille jollehavn eller bevare retten til at færdes i engene med en bøsse på nakken indskrives af folk selv i en særlig vestjysk tradition – en livsform, uden hvilken Vestjylland så at sige ville blive mindre vestjysk.

I sin kamp – både for Harpøth Jollehavn, mod vindmøllerne på Høvsøre og senest mod skarverne i Nissum Fjord – har Aksel Hedevang lært at bruge fjendens taktik. At holde møder, at argumentere, at finde de svage punkter i modpartens sag, at trække på et netværk og at bruge medierne. Det er ikke den strategiske vestjyske tavs-
hed, der forhaler sagen, mens modparten forivrer sig og bliver stillet i et latterligt skær; det minder mere om den lige så vestjyske »procesbonde« som f.eks. den tidligere nævnte fæstebonde Niels Christensen Stausholm fra Harboøre, der i 1790'erne satte sig ind i love og forordninger, så han kunne ramme godsforvaltningen på et svagt punkt og få medhold i sin klage til amtet – og dermed udvirke at han og hans naboer slap for at gøre det stykke arbejde, som de rent faktisk var forpligtet til, men ikke havde lyst til at gøre. Begge strategier kræver selv-
værd og kan bruges til at opnå det, som er meget vigtigt for mange vestjyder, nemlig selvbestemmelse.

Flere hundrede mennesker har været involveret i de efterhånden mange års kamp mod forsøgsvindmøllerne på Høvsøre. Der har været stormøder, læserbreve, debatindlæg, hvor læg og

lærd har trukket på samme hammel. Efter folketingsvalget i november 2001, hvor den socialdemokratiske regering blev væltet og den af mange vestjyder forhadte miljøminister Svend Auken blev afløst af en venstremand, har modstanderne mod projektet vejret morgenluft. Venstre er det dominerende parti i Vestjylland, og den nye miljøminister har straks fået tilsendt et resumé af sagen i håbet om, at han vil have større forståelse for den vestjyske kamp om naturen. De færreste vestjyder har noget mod vindmøller i almindelighed; det kan være rart nok for en gangs skyld at tjene penge på at det blæser. Men forståelsen hører op, når de samme statslige myndigheder, der lægger restriktioner på de vestjyske fjorde af hensyn til fuglelivet, gennemtvinger opførelsen af kæmpestore forsøgsmøller lige op og ned ad de ellers så urørlige fuglereservater. Det er en sag, som klart trækker linjerne op mellem centraladministration og lokalkultur.

»Kampen om naturen« udspiller sig først og fremmest i kystområdets vidtstrakte enge og fladvandede fjorde, hvor man gerne vil have lov til at drive traditionelle vestjyske sysler som fritidsfiskeri og jagt, og som man føler sig i stadig højere grad udelukket fra af et fremmed natursyn, der lægger vægt på helt andre ting. Som Aksel Hedevang udtrykker det: *»Os vestjyder, vi har jo altid passet på vores natur. Der har jo aldrig været noget med rovdraft og sådan. Men så lige pludselig kommer der en hel masse mennesker og siger, at det må I bare ikke mere. Det havde vi jo en grusom masse opstandelse om«*. Udsagnet viser både kærligheden til naturen og reaktionen, når det lokale natursyn angribes. Så bliver der opstandelse.

Når denne side af naturen er så vigtig, hænger det sammen med at mange af de vestjyder, som er fritidsfiskere og jægere, er gamle nok til at huske, at

så sent som i 1950'erne var jagt og fritidsfiskeri nødvendige gøremål for at skaffe føde på bordet. Det var det, man begyndte på som 5-6 års knægt sammen med sin bedstefar. Det er det man som voksen bruger meget af sin fritid på – en tur på fjorden en sen sommeraften for at sætte garn, en tidlig morgen for at røgte dem. En efterårsdag tilbragt i et skjul lavet af tagrør ude på engene i Høvsøre – endnu fri for kæmpevindmøller – mens man med alle sanser skærpede følger den mindste lyd, den mindste bevægelse blandt fuglene i luften og ude over enge og vandflader. For jægerne og fritidsfiskerne er naturen noget man færdes i med en egen ret, nedarvet fra forfædrene, og hvor man oplever glæden ved et intenst nærvær i naturen koblet med spænding. Bag kampen for de små jollehavne og de frie jagtarealer ligger desuden et klart udtrykt ønske om at videregive disse traditioner til nutidens børn og unge i samfundene langs kysten.

Kunstnerne og den vestjyske natur

I spørgeskemaundersøgelsen 1999 stillede vi en række spørgsmål om folks forhold til lokal kunst og litteratur. Svarene demonstrerede en udbredt interesse for egnens malerkunst og digtning, og det var derfor indlysende at inddrage denne i analysen af det vestjyske særpræg. Hovedvægten er foreløbig lagt på digteren Thøger Larsen og malerne Niels Bjerre og Jens Søndergaard, der alle har levet og virket på Lemvigegnen fra slutningen af 1800-tallet til midten af 1900-tallet. Det gælder for alle tre kunstnere – ligesom for en række nulevende – at deres værker er et spejl af naturens betydning i Vestjylland.

Thøger Larsens digte er både sansninger af naturens liv i en kosmisk

sammenhæng – og klart funderet i et velkendt landskab, nemlig det grønne bakkeland ved den vestlige del af Limfjorden. Der er mange landskaber og meget vejr i Thøger Larsens digte. Titler som »Førmorgensmorgen«, »Ved Fjorden«, »Vinternat«, »Sommeraften«, »En Løvfaldsdag«, »Stormfuld Vinternat«, »Graavejr«, »Tordenbygen«, »Nordenvinden«, »Stjernenatten«, »Stormnat«, »Efteraarsstorm«, »Høstnat«, »Majsang« og »Septembernat« er karakteristiske for hans produktion fra hans debut i 1904 til hans død i 1928. Thøger Larsen har nok skrevet de stærkest sansede stormdigte i dansk lyrik, digte som man kun kan skrive, hvis man selv har oplevet en storm, som »*hviner gennem Nat og hvæsser alle Stjerner*«, som han skriver i digtet »Efteraarsstorm« fra 1914. Når der er mennesker i hans digte, underordner de sig naturen og bliver en del af dens kredsløb.

Niels Bjerre malede landskaber, ofte uden mennesker. Han malede meget ofte vejr – og gerne dårligt vejr. Regnvejr, tøsja, tordenluft, bygevejr, blæst. Han var samtidig med og en god ven af Thøger Larsen. I 1889 så han for første gang med kunstnerens blik på Bovbjerg, som blev ét af hans yndlingsmotiver. Bovbjerg er ét af de mest markante landskaber på den jyske vestkyst, der ellers overvejende er præget af lave klitter. Her hæver det grønne bakkeland sig op til 40 meter over havet og falder brat og frygtindgydende med okkergule klinter ned mod en smal forstrand og havet. De voldsomme farver og former bliver gennemspillet som et tema med mange variationer i Niels Bjerres malerier, og han har også skrevet om dette landskab. I disse beskrivelser møder man både en stolt og dramatisk natur, men også de menneskelige livsvilkår – en flok smede i færd med at brække et gammelt skrog fra et strandet skib op af sandet ved hjælp af sandvægte og

store stålstænger, eller et fiskerlav, der forgæves søger at sætte deres båd ud, mens redskaber og tøj flød omkring i havstokken. *»Af to Fiskere, der kastedes udenfor, havde den ene nær mistet Livet ved at komme under Baaden«*, skriver Niels Bjerre nøgternt om denne dagligdagens kamp mod naturens kræfter.

Da Niels Bjerre i 1928 traf den noget yngre maler Jens Søndergaard, tog han ham med til Bovbjerg, hvor denne straks slog sig ned og senere indrettede sit eget museum. På hans billeder er der ofte kun hav og vejr – og silhouetagtige menneskeskikkelser, der underordner sig det voldsomme landskab og uvejrshimlen. Inspireret af udsynet fra Bovbjerg skrev han følgende lille digt:

*»Sol i hav, gul og rød.
Hav i stille, grøn og blå.
Hav i storm, grå og hvid.
Storm i nat, sort i sort
og en djævelsk bulder«.*

Det naturbillede, som man møder hos disse vestjyske kunstnere, er meget langt fra forestillinger om bøgetræer, der spejler deres top i bølgen blå, som det hedder i den danske nationalsang. Dette indtryk forstærkes, når man inddrager det lokale sangrepertoire i undersøgelsen.

»Den lokale nationalsang«

Udtrykket »den lokale nationalsang« blev formuleret i et svar i spørgeskemaundersøgelsen 1999. Det gjaldt Erik Bertelsens »Blæsten går frisk over Limfjordens vande« fra 1939. Som en tilflytter bemærker: *»Den skal åbenbart synges ved enhver lejlighed«*. »Blæsten går frisk«, svarer en anden, *»fordi det gør den«*. Erik Bertelsen var født på Harboøre, og hans sang er fuld af blæst, bølger, mågeskrig, luft, stri-

dighed, udve, fart, uro, blå humør og kuling – fra Hals til Harboøre, hvilket med den fremherskende vindretning vil sige i modvind. Hovedparten af de sange, som folk fremhæver som særligt vestjyske i spørgeskemaundersøgelsen, er sange om landskabet, et landskab som man kender og ser for sig, mens man synger. Andre tjener til at understrege det som man selv opfatter som udtryk for et særligt vestjysk sindelag, for eksempel selvværdet og selvbestemmelsesretten i »Jyden han er stærk og sej«. Den blev skrevet i 1846 af den jyske digter St.St. Blicher og synges på dialekt. Den handler om aldrig at give fortabt, om at være langsom i vendingen, om stædighed og om slægtsarven.

Folk i Vestjylland har et forhold til det at synge. Mange har et større udvalg af sangbøger og bruger dem til møder og foredrag og ved sammenkomster i hjem og skole, og mange kender teksterne til en række sange udenad. Det at synge er noget, man deler med andre, uanset om det foregår hjemme eller ude, og det tjener til at fastholde og videregive de værdier, der findes i lokalsamfundet, f.eks. glæden ved landskabet eller enigheden om de særlige vestjyske værdier.

Også de unge har en række lokale favoritter – sange med countrygruppen Tørfisk, med folkrocksangeren Johnny Madsen og gruppen West for Wrist, der alle kommer fra Thyborøn og Harboøre. Lederen af det sidstnævnte band har oven i købet skrevet en sang, hvis tekst er inspireret af »Jyden han er stærk og sej«; den handler om hans far, som *»var fisker, han var jyde, han var stærk og han var sej«*. Disse moderne rock- og countrysangere optræder ved lokale begivenheder, for eksempel ved byfester og ved rockfestivalen Haze over Haarum, der har været afholdt på Harboøre siden 1980. Mange af deres tekster forholder sig til lokale fænomener som havet, vejret, fi-

skeriet, det at spise tørfisk eller køre med den lokale jernbane VLTJ.

Et væsentligt kapitel er den åndelige sang. Den udfolder sig i nutiden ved møder i missionshuse og i hjemmene, ved det årlige teltmøde, som Indre Mission afholder på Harboøre, og ved den store Gospelfestival hvert andet år i Lemvig. Sangtraditionen har rødder tilbage til den hernhutiske og pietistiske vækkelse i Vestjylland i 1700- og 1800-tallet. Herfra hentede den indremissionske vækkelse i slutningen af 1800-tallet både sit personlige Gudsforhold med Jesus i hjertet som det altafgørende og den »glade sang« om omvendelsen og frelsen. Fra slutningen af 1800-tallet har man haft særlige sangbøger som et supplement til salmebogen, først den såkaldte *Harboøresangbog* og siden den stadig brugte *Hjemlandstoner*. Titlen skal forstås i overført betydning, »hjemland« vil sige »hjemme hos Gud«.

En karakteristisk sang er »Lys udi Mørke, Sømand«, der findes i *Harboøresangbogen* i 1890, og som i 1980'erne blev brugt som fast morgensang på Fiskeriskolen i Thyborøn. Den rummer en realistisk skildring af en lille flok sømænd i en redningsbåd omgivet af frådende bølger, uvejrets gru og den vilde orkan, midt på havet i nattemørket. Men dagen gryr og stormen lægger sig, og man ser land. I sidste vers går det hjemad mod frelsen, og Jesus står selv ved roret. Frelst er man, selv om »Verden, Synd og Satan mod mig storme og slaa«.

En iøjnefaldende stor del af det lokale sangrepertoire forholder sig således til det lokale særpræg – til den vestjyske natur, til havet, til billeder med rod i en konkret virkelighed som havne, skibe, storm og bølger, fyrtårne og redningsbåde. Billederne kan bruges meget direkte, som virkelighedsnære udtryk for tilværelsen i Vestjylland, eller som billeder på det kristne liv. Det er stærke metaforer, der er let aflæse-

lige for folk, der har deres liv på og ved havet, eller som bor så tæt ved det, at det ikke kan undgå at påvirke ens opfattelse af tilværelsen, selv om man er landmand eller maskinarbejder.

Det vestjyske natursyn

Naturen spiller således en afgørende rolle, når man skal give en karakteristik af en særlig vestjysk identitet. Det er derfor væsentligt at prøve at indkredse et vestjysk natursyn. For mange vestjyder er naturen grundlaget for det daglige liv og arbejde. Det gælder landmænd og fiskere, lastoptagere på havnen, entreprenører, folk på maskinstationer eller ingeniører på Kystdirektoratets hovedkontor i Lemvig. For mange er naturen noget man bruger; det er ikke en smuk ramme om en udflugt med madkurven eller for at beundre solnedgangen eller et dramatisk stormvejr. Som det blev udtrykt af en meddeler i Bøvlingbjerg under et interview: »*Det er nok kendetegnende, at det gør vi ikke, vi vestjyder. Vi tager jo ikke sådan til havet for at opleve et stormvejr. Vi ved jo hvordan det er*«. Meddelelsen tilføjede dog ved nærmere eftertanke, at folk, der bor tæt ved havet, har for vane at gå til havet næsten hver dag – »*De skal lige ned og se*«. Og hvad er det man skal se? Om havet har taget noget af kysten, eller om der skulle være drevet noget interessant i land.

Det er det samme brugersyn, der ligger bag fritidsfiskernes og jægerens opfattelse af naturen. Er der noget at fange eller noget at skyde? Eller bag landmandens, når han går en tur langs markskellet for at se, hvordan afgrøderne trives.

Mange vestjyder har et meget »hverdagsagtigt« syn på naturen, hvilket dog ikke forhindrer, at de også i fulde drag nyder at gå en tur i skoven eller langs havet eller bare hjemme i mar-

kerne. Samtidig føler mange en slags ejendomsforhold til den vestjyske natur, sådan som det markant udtrykkes i »kampen om naturen«. Det er »vores« natur, og vi vil gerne selv bestemme, hvordan den skal bruges. Det kommer fint frem i det førnævnte læserbrev med overskriften *»Harry – en ægte vestjyde«*. Læserbrevet var skrevet af borgmesteren i Skjern til støtte for venstrepolitikerens Harry Jensen, formand for Udvalget for Teknik og Miljø i Ringkjøbing Amtsråd. Brevet lød således: *»Hvor er det befriende at følge en amtspolitiker, der – på trods af diverse regler og paragraffer – tør tænke sine egne tanker og blandt andet fremsføre, at ingen ved bedre end os selv, hvor og hvordan vi som vestjyder skal færdes i den vestjyske natur. Harry Jensen får ikke altid ret, men han kæmper altid bravt for sine vestjyske synspunkter. En kamp der er til gavn for Vestjylland, for Ringkjøbing Amt og for Skjern Kommune. Derfor får han min stemme den 20. november«*.

I al sin korthed et ret udtryksfuldt portræt af en vestjyde. Det sammenfatter billedet af det vestjyske selv-værd og ønsket om selvbestemmelse, det markerer betydningen af »kampen om naturen« og beskriver de vestjyske kampstrategier samt utilbøjeligheden til at overholde *»givne lovbestemmelser«*.

Dette jordnære og uromantiske natursyn suppleres af en meget realistisk opfattelse af naturens kræfter, af naturens overmagt. Hvis man skal trække linierne lidt hårdt op, kan man sige, at det ikke er naturen i almindelighed, der er vigtig for den vestjyske identitet, men det er den barske og voldsomme natur – og vejret.

Vejrets betydning for selvopfattelsen kan ses af, at begrebet også er blevet brugt som en metafor på det åndelige plan – *»et åndens vejr«* siger man om vækkelserne i Vestjylland i 1800-tallet.

Det er havet og stormvejret, der har skabt de store fortællinger i Vestjylland – »Den store Ulykke« på Harboøre i 1893, hvor 26 fiskere druknede samme nat, Lilleøre redningsbåds forlis i 1897 og Hvide Sande redningsbåds forlis i 1951, hvor besætningerne omkom, den store storm i 1981, hvor havet brød igennem klitter og diger, samt senest ulykken på redningsdampere Vestkysten i 2000, hvor et besætningsmedlem mistede livet under forsøg på at redde besætningen på et nødstedt skib. Det er begivenheder, der er blevet markeret med store mindehøjtideligheder kort efter begivenheden, men som også mindes ved 50- og 100-års dagen. Det gælder senest redningsbådsulykken i Hvide Sande, som blev markeret i december 2001 med mindehøjtidelighed på Nørre Lyngvig kirkegård, kransenedlæggelse ved den mindesten, der blev rejst på havnen efter ulykken og en minde-sammenkomst i Fiskeriets Hus i Hvide Sande. Begivenheden fik over flere dage helsides presseomtale i *Ringkjøbing Amts Dagblad*. Disse begivenheder er ikke bare tragiske hændelser, men rummer hver gang et etisk budskab – et budskab om at være parat til at ofre sit liv for næsten, selv når man skal kæmpe til det yderste mod en overmægtig natur. Skulle man glemme disse begivenheder i det daglige, vil man blive mindet om dem gennem en række af mindesten ude i landskabet langs kysten.

Vestjyske værdier

Værdier kan betragtes som en slags ballast, som man skal have for at kunne holde kursen, selv om det blæser, for nu at blive i skibsmetaforerne. Det er en indre viden om, hvad der er godt for mennesket – det vil sige for én selv og det samfund man lever i. En fælles etik, der hele tiden sættes ord på. Der

Fig. 6. I Ringkøbing Amts Dagblad får de store lokale mindehøjtideligheder en passende spaltepads. Den 10. december 2001 gjaldt det 50 års mindedagen for Hvide Sande redningsbåds forlis. Ifølge avisen sagde en af talerne, at »mindesammenkomsten i dag viser vores børn og børnebørn, at det skete ikke er glemt, og aldrig vil blive glemt«. Således er både selve højtideligheden og pressens dækning af den med til at sikre, at de store vestjyske fortællinger bevares og gives videre til nye slægtled (Foto: Johan Gadegaard).

kan være værdier, der særlig findes i små lokalsamfund – og som vestjyder deler med folk i samfund med samme struktur. Men værdierne kan kobles sammen og vægtes forskelligt og blive til et specifikt regionalt værdigrundlag.

Hvad er så den særligt vestjyske »model for eksistensen«, som gør at man kan forstå sig selv og finde den rette vej i livet? Som det er fremgået er det godt at kende sit eget værd, det er godt at bestemme selv, og det er godt at være flittig. Men det skal afbalanceres af en grundlæggende ydmyghed – en ydmyghed der ikke skal forveksles med underdanighed, som er en negativ egenskab efter vestjysk opfattelse, eller beskedenhed, som er en dyd.

Denne særlige ydmyghed kommer

aldrig frem i mødet med myndigheder af nogen art – hverken med fortidens herremænd eller med nutidens styrelser, fagfolk eller interesseorganisationer. Her står man, som vi har set, stejlt på sit.

I Bøvling Sogn lever stadig »myten« om, hvordan det gik til, da Bøvling Valgmenighed blev oprettet i 1875. I 1874 skulle sognet have ny præst, og den overvejende del af befolkningen ønskede en grundtvigsk præst. Man vidste at det kunne stille sig vanskeligt, eftersom en lokal valgt folketingspolitiker ønskede at fremme partiet Højres og Indre Missions sag og var kendt for at gøre sin indflydelse kraftigt gældende. Der blev derfor samlet underskrifter ind, og to af sognets velanskrevne bønder rejste til Køben-

havn for personligt at overrække kongen deres andragende. Historien om, hvordan de to vestjyske bønder trådte frem for kongen er bevaret i en senere beskrivelse: »Kongen mødte i audiensen i generalsuniform med sablen slæbende efter sig. Mads Agger oplæste adressen og bad kongen svare herpå. »Er denne præst venstremand?«, spurgte kongen. »Ja, det tror jeg, han er«, svarede Mads Agger. »Hører han til de såkaldte grundtvigianere?« spurgte kongen. Hertil svarede Mads Agger: »Ja, det er derfor vi ønsker ham som præst«. Kongen gav sig så til at omtale de såkaldte grundtvigianere og Grundtvigs person, på en måde som tydeligt viste at kongens kendskab til det, der var på tale, var meget ringe; da kongen tav, tog Mads Agger ordet. »Må jeg spørge Deres Majestæt, ved Deres Majestæt i grunden, hvem Grundtvig var eller hvad det var, han ville udrette i det danske folk? Deres Majestæts ord vidner ikke derom«. Så sprang bomben. Kongen reagerede straks over for den djærve vestjyske bondes ord. Han vinkede med hånden audiensen hævet. »Henvend Dem til min minister«. Da de kom til denne, var svaret: »Nej«.

Der blev som ventet udpeget en indremissionsk præst til sognekirken, men året efter havde de grundtvigske bøvlingbønder bygget en valgmenighedskirke for indsamlede midler og ansat deres egen kandidat som præst. Bøvlingbonden Mads Agger talte således kongen imod – og historien fortælles stadig i sognet nu 125 år senere. Over for en sådan myndighed, som kongen personificerede, var der ingen vestjysk ydmyghed; her gjaldt det noget så betydningsfuldt som ens selvbestemmelsesret.

Ydmygheden kommer derimod frem på *det indre plan* i religionen – i mødet med Gud. Vestjylland har været og er stadig præget af stærke åndelige strømninger. På Lemvigegnen har Indre Mission og de grundtvigske valg-

menigheder gennem de sidste mere end hundrede år været en naturlig del af dagligdagen for en meget stor del af befolkningen. Det er noget man individuelt har måttet tage stilling til – for eller imod, med eller ikke-med? For grundtvigianerne kan det være et spørgsmål om at løse sognebånd til en åndsbeslægtet præst eller melde sig ind i en af de særlige valgmenighedskirker. Indre Mission har som nævnt sine rødder i pietismen og især i den herrnhutiske vækkelse, som prægede Vestjylland fra 1730-40'erne og frem. I disse åndelige bevægelser er der tale om en personlig og ofte offentlig omvendelse – det sande trosliv findes i hjertet og i forholdet til Jesus. Det var denne grundlæggende ydmyghed, søstrene Bache Lauridsen gav udtryk for, da de havde set udsendelsen om deres forretning *Damernes Magasin*. De gjorde sig klart, at hvad de havde opnået i deres liv, var givet dem af Guds hånd, og at man derfor måtte føle sig ydmyg og ikke stolt, når ens livsværk blev fremhævet.

Ydmygheden kommer også frem på *det ydre plan* i mødet med naturen og vejret. Havet og stormen kan faktisk få én til at vælte – og enhver vestjyde ved, at havet har taget og stadig tager mange menneskeliv. Man kan tale kongen imod som Mads Agger, men man kan ikke tale havet imod. Der er magter som er stærkere end en selvbevidst vestjyde.

Det er derfor Bovbjerg er så stærkt et fokuspunkt på Lemvigegnen. Her møder man for alvor havet og stormen. Bovbjerg er stejlt og byder havet trods – men selv om det er beskyttet af høfder, kan man hver vinter se, hvordan det har måttet give sig for overmagten. Store lerskred hænger faretruende halvvejs nede på den høje klint, og havet har gnavet i roden af skrænten og kastet rundt med høfdeblokkene.

På toppen af Bovbjerg ligger Bovbjerg Fyr, flankeret af Trans og Fer-

Fig. 7. Bovbjerg Fyr med mindestenen for kongebesøget i 1826. Lidt nord for fyret blev mindestenen for politikeren Chr. Berg afsløret i 1902; i sin tale citerede kultusminister J. C. Christensen – en anden af partiet Venstres vestjyske førere – et vers om vestjyden med følgende ordlyd: »Han tror, ja hvem kan vel falde paa sligt? Men saadan er han nu skabt. Han tror, han har en usvigelig Pligt, til aldrig at gi' fortabt«. Mindestenen blev ifølge en lokal overlevering med vilje placeret i nærheden af kongestenen, men i et noget højere liggende terræn, for at vise at folkestyret stod over kongen (Foto: Lemvig Museum 2000).

ring Kirker, stærke metaforer for de store magter – naturens og troens. Her står også mindestenen for egnens store politiker, venstremanden C. Berg, der repræsenterede bønderne i de voldsomme politiske kampe i 1880'erne. På mindestenen står hans valgsprog: »Gå aldrig på Accord med Uretten« – en opfordring, der stadig taler til det vestjyske sindelag. En anden mindesten er sat over fyringeniør Grove, der var initiativtager til hofdebyggeriet i 1870'erne. Denne sten er omkranset af en lang række mindre sten med årstal for stormfloder fra middelalderen til nutiden; de fortæller beskueren om havets overmagt.

Bovbjerg rammer som et slag alle sanser – man ser, hører, føler, lugter og

smager blæsten og havet. For mange mennesker sammenfatter dette sted naturens kræfter, vejret, historien, kunsten og de karakteregenskaber, som er de væsentligste i opfattelsen af den regionale identitet. Det er et landskab, der rummer en vigtig fortælling om Vestjylland – et mentalt billede, der er sammenvævet af relationer og værdier, som ikke umiddelbart kan ses. Ikke så mærkeligt, at det er det sted, som folk på Lemvigegnen først og fremmest viser deres gæster. Det er også det sted, hvor man tager »kongen« hen. Det skete første gang i 1826, og begivenheden er markeret med en mindesten lige vest for fyret. Og det er sket ved alle konge- og dronningebesøg på egnen siden. Man har en tydelig

fornemmelse af, at en rigtig vestjyde vil tænke: »*Lad os vise kongen noget, som er stærkere end ham*«.

Konklusion

»En rigtig vestjyde« har sine rødder i Vestjylland. Identiteten kan bringes med i bagagen, hvis man flytter væk; men man kan ikke blive vestjyde, hvis man er født og opvokset et andet sted. Vestjyder har en klar opfattelse af »os« og »dem«. Det gælder forskelle mellem Vest- og Østdanmark. Det gælder forskelle mellem vestjyder på den ene side og thyboer mod nord, den midtjyske befolkning mod øst og sønderjyderne mod syd. Og det gælder inden for selve den vestjyske region, hvor de særligt vestjyske træk bliver mere markante jo nærmere man kommer til Vestkysten. Folk opererer selv med begreber som »en rigtig vestjyde« eller »en ægte vestjyde«, hvilket vil sige en person, som tænker sine egne tanker, kæmper for sine synspunkter, er flittig, har et vestjysk natursyn, arbejder for sin egen og regionens selvbestemmelsesret og som ved, at man af og til må bøje sig for en virkelig overmagt. En ægte vestjyde er til at få øje på; han – eller hun – har en mening og kan med en markant og lun replik få tingene sat på plads.

Forestillingerne om, hvad der er rigtigt og forkert, justeres hele tiden – gennem anekdoterne, revyviserne, debatten på møder om naturen, i de lokale og regionale medier, i de »store fortællinger« om skæbnefællesskab i regionen. Forestillingerne påvirkes også af mødet med omverdenen. Vestjyderne opfattes ikke længere som »de ædle vilde«. Set fra storbyområder i Østdanmark er Vestjylland langt ude – kedeligt, befolket af »bonderøve«. Det afspejles i, at de fleste unge lægger deres eventuelle vestjyske dialekt væk, når de begynder på en videregående ud-

dannelse i universitetsbyerne – selv om den vestjyske identitets iboende pålidelighed, flid og orden i økonomien godt kan bruges til at skaffe sig en lejlighed for næsen af de andre studerende.

Den regionale identitet har sin baggrund i det særlige bebyggelsesmønster og den erhvervsstruktur, der har præget området gennem flere hundrede år. Den er blevet forstærket i 1800- og 1900-tallets kamp mellem centralmagten og regionen særlig omkring infrastrukturen, og de store naturfredninger og udlægning af fuglereservater ved de vestjyske fjorde i 1980'erne og 1990'erne har yderligere bidraget til at skærpe konflikten mellem »øst« og »vest«. Det er derfor »kampen om naturen« bliver et væsentligt tema, når det gælder om at undersøge fænomenet vestjysk identitet i nutiden.

Vestjysk identitet skal således i høj grad opfattes med naturen, vejret og de store kræfter som ramme for fortolkningen. Det er her man henter sit udkomme og bruger sin fritid, her man henter sin selvforståelse og sin forståelse – eller mangel på samme – af andre mennesker, som ikke er vestjyder. Det er det man synger om, taler om, følger intensivt med i, opfatter som et livsvilkår. Vestjysk særpræg og vestjyske værdier indskrives sig i én stor fortælling, der handler om mennesket og det daglige brød, om mennesket og overmagten og om en altid nærværende grænse mellem liv og død.

Om undersøgelsen

Artiklen bygger på et undersøgelsesmateriale, som primært er indsamlet af Lemvig Museum fra 1999 og frem. Det omfatter omkring 250 besvarelser af spørgeskemaundersøgelsen fra 1999, interviews, observationsrapporter, avisudklip, arkivmateriale fra diverse foreninger og sagsforløb m.v. Undersøgelsen er løbende blevet formidlet gennem en række foredrag, der hver gang har givet anledning til diskussion med publikum.

De to delundersøgelser af henholdsvis sang og musik i Vestjylland og af festivalen Haze over Haarum er blevet udført af Mette Lund Andersen og Britt Lehrmann, studerende ved Institut for Arkæologi og Etnologi ved Københavns Universitet. Mette Lund Andersen har i 2001 og 2002 arbejdet videre med undersøgelsen om »kampen om naturen«, hvortil også mag.art. Poul Høst Moustgaard tidligere har bidraget.

Museumsinspektørerne Marian Ploug, Varde Museum, og Anneken Appel, Vejle Museum, har udført spørgeskemaundersøgelser af regional identitet efter samme model som Lemvig Museum, formidlet dels i museumsårbogen *Mark og Montre* (Varde 2000) og ved en temadag (Vejle 2001). I foråret 2002 gennemfører Tønder Museum en tilsvarende spørgeskemaundersøgelse.

Endelig har et tværfagligt netværk af danske museums- og arkivfolk, dialektforskere m.v. afholdt en række diskussionsmøder med temaet regional identitet i 2000 og 2001. Netværket ledes af Ellen Damgaard, Lemvig Museum.

Ovenstående artikel er publiceret på engelsk i *Ethnologia Scandinavica* 2002.

Litteratur

- A.N. Andersen: Bidrag til en Medicinal Topografi over Skodborg og Vandfuld Herreder (Lemvig Lægedistrikt), København 1908.
- Ellen Damgaard: The Far West of Denmark, *Ethnologia Scandinavica* 19, 1989.
- Ellen Damgaard: Vestjysk særpræg og vestjyske værdier, FRAM 1999. Fra Ringkøbing Amts Museer.
- Åke Daun: Svensk Mentalitet, Stockholm 1998.
- Billy Ehn og Orvar, Löfgren: Kulturanalys, Stockholm 1982.
- Karen Elberg og Jørn Guldberg: Hjemstavn. Studier i det regionales betydning i kultur og kunst, Odense Universitetsforlag 1997.
- Steen Bo Frandsen: Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64, Aarhus Universitetsforlag 1995.
- J.C. Hald: Ringkøbing Amt. Reprografisk udgave, Holstebro 1833.
- Carina Kullgren: Ack Värmeland. Regionalitet i diskurs och praktik, Göteborg: Etnologiska institutionen 2000.
- Annemette Pedersen: Bed og arbejde – et studie i vestjysk kultur og vestjyske værdier, Upubliceret speciale ved Center for Nordiske Studier, Odense Universitet 1997.
- Marian Ploug: Vestjyder – os selv og de andre!, Mark og Montre. Årbog for Ribe Amts Museer 2000. Ribe Amts Museumsråd.
- Erik Pontoppidan: Danske Atlas bd. 4 og 5, København 1768-69.
- Uffe Østergaard (red.): Dansk identitet? Aarhus Universitetsforlag 1993.